

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA TURİZMİN İNKİŞAF
PERSPEKTİVLƏRİ VƏ PROBLEMLƏRİ**

Turizm cəmiyyətin iqtisadi və sosial inkişafının olduqca təsirli bir fenomeni kimi çıxış edir. Əhalinin həyat və təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi, onun demografik səciyyəsinin dəyişməsi, kommunikasiya vasitələrinin yaxşılaşması və nəhayət, sosial özünüdərkən artması insanlarda bir-birinə, eləcə də digər həyat tərzinə böyük maraq yaradır. Bu gün müxtəlif ölkələrdən olan insanlar arasında əlaqələr əvvəllər qapalı olan cəmiyyətləri açıq, universal cəmiyyətə çevirən turizm sayəsində gerçəkliyə çevrilmişdir. Turizm dünya iqtisadiyyatında mühüm rollardan birini oynamaqla dünya Ümummilli məhsulunun (ÜMM) 1/10-ni təşkil edir. Turizm iqtisadiyyatın güclü inkişafa malik sahəsi olmaqla yaxın vaxtlarda daha böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlayacaqdır. Son illər turizm biznesin bir növü olaraq dünyada ən gəlirli sektora çevrilmişdir.

Azərbaycanda 2015-ci ildən başlayaraq post-neft dövrünə keçidin əsas istiqamətlərini institusional islahatların aparılması (yeni qanun və qaydaların qəbulu, yeni institutların yaradılması), karbohidrogen ehtiyatlarından asılılığın azaldılması, ölkə iqtisadiyyatının liberallaşdırılması və diversifikasiyasının gücləndirilməsi təşkil edir. Yeni şəraitdə inzibati metodlardan tam əl çəkilməli, dövlətin iqtisadiyyatda iştirakının azaldılması istiqamətində dəyişikliklər baş verməlidir.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, respublikada turizm sosial xidmət sahəsi olaraq günü-gündən öz fəaliyyətini genişləndirir, ümummilli gəlirin həcmində öz payını durmadan artırır.

Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da həyat səviyyəsi, insanların sağlamlığı, ömür uzunluğu, həyat tərzini müsbət mənada dəyişilir, dünya bütövləşdikcə, integrasiya artdıqca, ölkələrarası qarşılıqlı təsir və əlaqələr genişlənir. Bütün bunlar fəal istirahət formalarının axtarışında turizmə üstünlük verilməsinə imkan yaradır.

Azərbaycanda turizm fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrin əldə etdiyi ümumi gəlir son bir neçə ildə 3 dəfə artmışdır. Bununla belə, turist xidmətlərinə çəkilən xərclər də həmin dərəcədə artmışdır, lakin burada qeyd olunmalıdır ki, bu xərclər əsasən əmək haqqının artması ilə bağlıdır (əmək haqqına çəkilən xərclər təxminən 7 dəfə artmışdır). Qeyd olunmalıdır ki, bütün növ sığortalar üzrə sosial ayırmalara, əsas fondların amortizasiyasına çəkilən xərclər də xeyli artmışdır.

Ölkədə istər yerli, istərsə də xarici turistlərin sayı durmadan artır. Buradan belə bir nəticə çıxarmaq olar: əhalinin özünə, dünyaya münasibəti dəyişilir, dünyaya integrasiya etmək istəyi çoxalır, sosial dəyərlər sistemində struktur dəyişikliklər baş verir, keyfiyyətli istirahət etmək üçün imkanlar axtarılır, seçim etmək imkanından da istifadə olunur. Seçim də hələ ki milli turizmin inkişafı xeyrinə deyil, çünki turizm xidmətləri həm iqtisadi səmərə, həm də keyfiyyət baxımından hələ ki, Azərbaycanın xeyrinə deyil.

Statistik göstəricilərə görə, qonaq evləri, mehmanxanalar, pansionatlar, istirahət evləri və sanatoriyalarda, turist bazarlarında, şəxsi evlərdə, digər yerlərdə yerləşdirilmiş turistlərin sayı son on ildə təxminən 10 dəfə artmışdır. Bu da respublikada turizm kimi xidmət sahəsinin yaxşı inkişaf perspektivlərinə malik olmasına dəlilətdir. Bu sahədə inkişaf templəri özəl sektorda daha yüksəkdir.

Turizm sahəsinin bütün infrastruktur elementləri inkişaf etsə də, bəzi sahələrdə irəliləyiş, digərlərində isə geriləmə müşahidə olunur. Son bir neçə ildə minik avtomobillərindən istifadə etmə halları 7,5 dəfə artmışdır ki, bu da əhalinin həyat səviyyəsinin, daha rahat və sərfəli nəqliyyatdan istifadə etmək imkanlarının artmasını göstərir. Dəmir yolundan istifadə olunması bu nəqliyyat növündə rahatlıq, təhlükəsizliklə bağlı tədbirlərin daha da inkişaf etdirilməsi ilə sıx bağlıdır. Azərbaycan hökuməti bu istiqamətdə zəruri addımlar atmaqdadır. Belə ki, 2018-ci ildə Bakı-Tiflis-Qars (BTQ) dəmir yolu xətti istifadəyə verilmiş, Astara (Azərbaycan)-Astara (İran) beynəlxalq dəmir yolunun isə istifadəyə verilməsi gözlənilir. Bu dəmir yolları ölkəmizi qərb istiqamətində Türkiyə vasitəsilə Qərbi Avropa ölkələri, İran ilə Rusiyanın dəmir yolları sistemlərini isə Azərbaycan vasitəsilə birləşdirəcək və beləliklə, turistlər üçün daha geniş səyahət imkanları açacaqdır.

Su nəqliyyatının da inkişaf etdirilməsində hələ tam istifadə edilməmiş imkanlar var. Gəmiçiliyin, istər Xəzər dənizində, istərsə də Kür və Araz çaylarında yüksək səviyyədə inkişafı burada turizm üçün istər rahat marşrutlar, istərsə də yüksək xidmətin təşkili baxımından (o cümlədən qonşu ölkələrə) şərait təmin

olunmasının tələb edir. Məlum olduğu kimi, hazırda Rusiya, İran və Azərbaycan arasında dəniz turlarının təşkil edilməsi istiqamətində işlər gedir.

Ümumiyyətlə, nəqliyyatın istifadə olunması əsaslı şəkildə infrastrukturun tərkib hissəsi olan yolların vəziyyətindən, yol boyu işə xidmətindən asılıdır. Bu sahədə xeyli işlər görülmüşdür, bununla belə hələ bütün imkanlardan axıra qədər istifadə edilməmişdir.

Xarici turistlərin ölkəyə gəlməsi məsələsinə qaldıqda Azərbaycanda 2008-ci ildə qəbul edilmiş və buradan göndərilmiş turistlərin ölkələr üzrə sayı müxtəlif olmuşdur. Həmin ildə cəmi 19288 adam qəbul olunmuş, 40319 nəfər isə göndərilmişdir, yəni göndərilənlərin sayı qəbul olunanlardan iki dəfə artıqdır. Demək olar ki, bu rəqəsdə bir neçə ölkə istisna təşkil edir ki, bura Gürcüstanı, İran İslam Respublikasını, Ukraynanı, İspaniyanı, Misiri və ABŞ-ı aid etmək olar. Görünür, bu prosesə ölkələrarası əməkdaşlığın istiqamətləri də öz təsirini göstərir.

İldən-ildə müxtəlif məqsədlərlə ölkəyə gələn vətəndaşların sayı artır. Məsələn, şəxsi məqsədlərlə gələnlərin sayı 2009-2015-ci illərdə 2,3 dəfə, işgüzar məqsədi ilə – 1,8 dəfə, turizm məqsədilə isə – 2, 7 dəfə artmışdır, bu da ümidverici haldır, çünki bu hal, bu sahənin inkişaf imkanlarının geniş olmasını bir daha təsdiqləyir. Ümumilikdə 2017-ci ildə ölkəyə 2,7 milyon turist gəlmişdir ki, bu da 2016-cı ildəkindən təxminən 20% artıqdır (1).

İndi isə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin gəlir və istismar xərcləri faktlarına müraciət edək. Bu gəlirin 65%-i nömrələrin satışından daxil olan gəlirdir. Növbəti mühüm gəlir mənbəyi – içkilər də daxil olmaqla qida məhsullarının satışından əldə edilən gəlirdir (bütün gəlirin 20%-i). Müalicə-sağlamlıq xarakterli xidmətlərdən əldə olunan gəlir bir o qədər böyük olmasa da, ildən-ildə artır, yəni burada hələ istifadə olunmalı imkanlar olduqca genişdir. Məlumdur ki, Azərbaycanda təbii, müalicə əhəmiyyətli ərazilər olduqca çoxdur və onlardan səmərəli istifadə olunması həm dövlət büdcəsinə, həm də insanların istər sağlamlığına, istərsə də bütövlükdə həyat tərzinə böyük müsbət təsir göstərə bilər.

Dünya İqtisadi Forumunun hesablamaları və ehtimallarına görə, Azərbaycanda turizm, aviadaşıma və səyahətlər biznesinin həcmi 2008-ci ildə ən azı 509 mln. ABŞ dolları təşkil edib. Ümumi hesabda isə milli iqtisadiyyatın turizmlə bağlı sahələrində çalışanların sayı 39 minə çatıb. Hesablamalara görə, 2009-2018-ci illərdə turizm biznesinin orta illik artım tempi 8,8% olmalıdır (2).

2009-cu ildən Azərbaycanda Turizm Assosiasiyası fəaliyyət göstərir. Turizmin inkişaf etdiyi bütün ölkələrdə belə strukturlar mövcuddur. Bu assosiasiya turist şirkətlərinin hüquqlarının müdafiə olunması, həmçinin onların fəaliyyətinə hər cür kömək göstərilməsi məqsədilə yaradılıb. Vaxtaşırı otellərdə və restoranlarda xidmətin səviyyəsinin qaldırılması məqsədilə treninqlər keçirilir. Qəbələdə, Nabranda və b. yerlərdə İtaliya, Türkiyə, Ukrayna, Rusiya, Almaniyadan olan 20 şirkətin iştirakı ilə III “Hər şey otellər, restoranlar və supermarketlər üçün” adı altında Qafqaz beynəlxalq sergisinin təşkil olunmasını buna misal göstərə bilərik (3).

Son zamanlar Azərbaycan hökuməti daha çox daxili turizmin inkişafına üstünlük verir. Ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi dinamik siyasət, əsaslı inkişafın reallaşması və regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı reallaşdırılan dövlət proqramları bölgələrin sosial-iqtisadi həyatında irəliləyiş yaradır. Artıq bölgələrin əksəriyyətində yaraşqlı, turizm üçün əlverişli olan mehmanxanalar tikilib, əhəmiyyətli tarixi-mədəniyyət abidələri bərpa edilib, yol infrastrukturunu inkişaf edib, rayonların ərazi-inkişaf planları hazırlanıb, turistlər həmin rayonlarda təhlükəsiz hərəkət edə bilmək imkanına malikdirlər (4).

Beləliklə, regionların da bərabər səviyyədə təbliğ edilməsi üçün yeni imkanlar yaranır. Gündəmdə təkcə yerləşdirmə obyektlərinin sayını artırmaq deyil, eyni zamanda xarici və yerli turistlərə yüksək səviyyədə xidmət göstərilməsinə nail olmaqla turizm-informasiya mərkəzlərinin fəaliyyətini gücləndirmək, regionlarda turizm sənayesinin inkişaf etdirilməsi kimi vəzifələr də durur. Hal-hazırda bölgələr üzrə yeddi marşrut müəyyənləşdirilib. Bunlar Abşeron, Şimal, Şimal-Qərb, Qərb, Dağlıq Qarabağ, Naxçıvan və Cənub bölgələridir. Bu bölgələrə marşrutlar üzərində də daha çox perspektivli və müəyyən turizm növlərini inkişaf etdirmək mümkün olan rayonlarla intensiv işlər aparılır, həmin rayonlar beynəlxalq səviyyədə təbliğ edilir. Bu bir növ Azərbaycana gələn turistlərin sayının artırılmasına və çoxçeşidli turizm məhsulunun yaradılmasına xidmət edir. Eyni zamanda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən 2010-cu ildən bəri keçirilən «Azərbaycanın mədəni paytaxtları» layihəsi çərçivəsində Qazaxın folklor paytaxtı, Gəncənin əfsanələr paytaxtı, Şəkinin sənətkarlıq paytaxtı elan edilməsi vətəndaşlar üçün yeni marşrutlar, məsələn, xalça, Novruz, aşıq və s. turları yaratmağa əsas verəcək, həmçinin itmək təhlükəsi altında olan adət-ənənələrin, xalq oyunlarının bərpasına şərait yaradacaqdır (4).

Azərbaycan Respublikasının Hirkan, Şirvan, Ağgöl, Altıağac, Abşeron milli parklarının əraziləri müəyyən edilmişdir və burada bu cür parklara olan bütün tələblərin həyata keçirilməsi işi aparılır. Bununla yanaşı, qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan regionlarında göstərilən xidmətə görə qiymətlər

çox yüksəkdir. Otellərin əksəriyyətində İnternet, avtomobilin icarəsi, baqaj daşıma xidmətləri yoxdur. Həmçinin, müştərilərə masa arxasında xidmət göstərən ofisiantlar da beynəlxalq səviyyəyə uyğun işləmirlər. Hansısa rayonda 5-6 gün dincəlmək üçün tələb olunan pula Türkiyənin yüksək səviyyəli turizm mərkəzlərində 11-12 gün əla istirahət etmək olar. Ona görə də insanlar daha ucuz və daha keyfiyyətli xidmət göstərilən ölkələrə - Türkiyəyə, Misirə, Dubaya və digər yerlərə üz tuturlar (5).

Hazırda Azərbaycanda, artıq qeyd olunduğu kimi, turizmin prioritet təşkil edən növləri - mədəni, rekreasiya-müalicə, ov, ekoloji və kənd turizmidir. Bir müddət əvvəl Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə Qusarda Şahdağ Qış-Yay Turizm Kompleksi tikilib istifadəyə verilməmişdir ki, bu da Azərbaycanda yeni turizm növünün - qış turizminin inkişafı deməkdir. MDB məkanında analoqu olmayan bu turist kompleksi bir dəfəyə 5 min nəfər turist qəbul edə biləcək (6).

Bundan əlavə nazirliyin hədəf olaraq qarşısına qoyduğu məsələlərdən biri də turizm mövsümü müddətinin artırılmasıdır. Belə ki, Azərbaycanda real olaraq turizm mövsümü 45-60 gün hesab edilir. Amma cəlbəedici infrastruktur layihələr yaratmaqla turizm günlərinin sayını 150-160-a çatdırmaq mümkündür (5).

“Azərbaycan Respublikasında 2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi nəticəsində ölkədə turizmin inkişafı üçün müsbət şərait yaradılmış, beynəlxalq turizm bazarına inteqrasiyanın təmin olunmasının əsası qoyulmuş, milli turizm kompleksinin rəqabətə davamlılığı yüksəlmişdir.

“Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” Azərbaycan Respublikasında turizm bazarının hüquqi əsaslarının bərqərar edilməsinə yönəldilmiş dövlət siyasətinin prinsiplərini, turizm fəaliyyətinin əsaslarını müəyyən edir və turizm sahəsində meydana çıxan münasibətləri tənzimləyir, sosial-iqtisadi inkişafı təmin edən vasitələrdən biri kimi turizm ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması qaydasını müəyyənləşdirir (394-cü maddə) (7).

Turizm sahəsində xidmət göstərənlər qrupuna əhalinin bütün təbəqələrinin nümayəndələri daxil ola bilər. Əmək bazarının formalaşması xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, burada qadın və kişilər, yaşlılar və cavanlar, şəhərli və kəndlilər, qulluqçu və fəhlələr müxtəlif şəkildə iştirak edə bilər. Turizm probleminin sosial siyasətin vacib tərkib hissəsini təşkil etdiyini nəzərə alan Azərbaycan tədqiqatçıları buna böyük diqqət yetirirlər. Birinci növbədə burada investisiya siyasəti, bazar münasibətləri sisteminin inkişaf strategiyası, turizm sahəsində əmək bazarı və onunla bağlı olan əmək qabiliyyətli əhalinin məşğulluğu problemləri öyrənilir.

Turizm də mobillik yüksəkdir. Bu, miqrasiyaya yaxın olan, daha doğrusu, oxşayan bir sosial hadisədir. Cəmiyyətdə baş verən yerdəyişmə proseslərini, iqtisadiyyatla yanaşı tarixi coğrafiya, psixologiya, sosiologiya, təbii elmi, tarix, etnoqrafiya və s. elmlər öyrənir. Praktiki miqrasiya məsələsinin həlli hər bir yerli və dövlət orqanları qarşısında durur. Sosial mobillik baxımından istehsalatda kadrlar axını, kənd təsərrüfatı sahəsində, şəhərlərdə, tədris müəssisələrində miqrasiya problemi mövcuddur. Respublikada miqrasiya problemi iki cəhətdən aktualdır:

- 1) işçi qüvvəsinin respublikanın ərazisində düzgün yerləşdirilməsi;
- 2) turizm işinin düzgün təşkili.

Hər iki cəhət elmi ədəbiyyatda öz əksini tapmışdır.

Urbanizasiya prosesi (yəni şəhərlərin sayının və şəhər əhalisinin artması, aqlomerasiyaların yaranması) bu prosese güclü təkan verir. Əmək ehtiyatlarının bir ərazidən digərinə axını demografik vəziyyətdə mütənəbirsizlik əmələ gəlməsindən xəbər verir.

Turizmin inkişaf prosesinə müharibələr də öz təsirini göstərir. Bu zaman külli miqdarda əhali öz yaşayış yerlərini tərk edir, mülkiyyətini, iş yerlərini, sağlamlığını, həyatını belə itirirlər. Müharibə zamanı köçürülmə və deportasiya prosesləri də müşahidə olunur. Nəticədə həmin ərazilərin tərkibi süni şəkildə dəyişdirilir. Digər tərəfdən, məlumdur ki, hər bir coğrafi ərazidə yaşayan insanlar həmin ərazinin mühit amillərinin müəyyən parametrlərinə uyğunlaşmışlar, onların həyat şəraiti, məşğulluğu, əmək verdişləri artıq formalaşmışdır; bunlar miqrasiya zamanı insanlara məhdudlaşdırıcı təsir göstərir. Ermənistandan 1988-1989-cu illərdə qaçqın düşmüş azərbaycanlılar Azərbaycan Respublikasının müxtəlif regionlarında yerləşdirilib. Əsasən dağ və dağətəyi rayonlarından, kənd əhalisi olan bu insanların heç də hamısı oxşar coğrafi ərazilərdə yerləşdirilməyib. Bütün bunlar turizm sahəsinə əhalinin marağını həm azaltmış, həm də istirahətlə bağlı formalaşan maraq və mənafeələrə mənfi təsir göstərmişdir.

“Azərbaycan Respublikasında 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə artıq təsdiq edilmişdir (6 aprel 2010-cu il). Sərəncamda turizm sahəsində inkişafın ləng getməsi səbəbləri kimi ixtisaslaşmanın çox aşağı səviyyədə olması, mövcud potensialdan zəif istifadə olunması və maliyyə dəstəyindən düzgün şəkildə istifadə

olunmaması qeyd olunur. Bu proqramda Azərbaycanın zəngin təbiətinin turizmin inkişafı üçün çox əlverişli olması qeyd olunaraq onun inkişafının müəyyən mərhələlər üzrə həyata keçirilməsinin vacibliyi göstərilir.

Dövlətimizin qarşısında duran başlıca vəzifələrdən biri də yüksək intellektual potensialın yaradılmasıdır: yalnız bu yolla yeni informasiya texnologiyalarını mənimsəmək olar. Bu texnologiyalara əsaslanan istehsal proseslərində əhali yalnız bir şərtlə iştirak edə bilər – təhsil səviyyəsinin artırılması. Bu yolla turizmin inkişafı problemini də həll etmək mümkündür. Digər tərəfdən, siyasi, iqtisadi və sosiomədəni məkan dəyişir, yeni stereotiplər və davranış formaları meydana gəlir. Vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması kütləvi informasiya vasitələrinin sərbəst fəaliyyətini, siyasi strukturların müxtəlifliyini, qeyri-hökumət təşkilatlarının sərbəst fəaliyyəti, söz, vicdan azadlığı üzərində qurulur. Qeyd edilən sahələrin inkişafı, öz növbəsində, tədqiq edilən sahənin də vacib amilidir.

Bu layihələr beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edir və Azərbaycana böyük fayda verə bilər. Qeyri-neft sahəsinin inkişafının vacib şərtlərindən biri – sahibkarlıq, orta sinfə diqqət və qayğının artırılmasıdır. Buraya həm də qanunların təkmilləşdirilməsi, özəlləşdirilmə işinin yekunlaşdırılması məsələsi də daxildir. Hökumət qeyri-neft sektorunda prioritet sahələrdən biri kimi turizmi seçib. Azərbaycan regionlarda turizm xidmətini və bu sahədə sahibkarlığı inkişaf etdirməklə böyük gəlir əldə edə bilər (2).

Azərbaycan hökumətinin turizm sahəsində əsas vəzifələrindən biri də Azərbaycan Turizm İnstitutunun buraxdığı gənc kadrların işlə təmin edilməsidir. Artıq 2010-cu ildə 60-dək gənc xarici ölkələrdə turizm üzrə müxtəlif peşə kursları keçib. Onları elə müəssisələrdə yerləşdirmək lazımdır ki, onlar öz biliklərini tətbiq edə bilsinlər.

Azərbaycanda turizm sahəsində nə qədər sürətli kadr hazırlığı getsə bir o qədər yaxşıdır. Bunun üçün çoxlu peşə məktəbləri yaradılmalıdır, çünki peşə məktəbi biliyin, savadın, işin peşəkar səviyyədə öyrənilməsinə yardım edir. "2007 - 2012-ci illər Azərbaycan Respublikasında texniki peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"na uyğun olaraq 2008-2009-cu tədris ilindən Qəbələdə Turizm və Otelçilik üzrə Peşə Tədris Mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır, bu müəssisə Azərbaycanda turizm və otelçilik üzrə fəaliyyət göstərəcək ilk peşə tədris mərkəzi olacaq.

Milli təsərrüfatların dünya iqtisadiyyatına integrasiyası yollarından biri də Azad İqtisadi Zonaların (AİZ) yaradılmasıdır. Azərbaycanda da AİZ-in yaradılması integrasiya proseslərinin sürətləndirilməsinə, ilk növbədə ölkə iqtisadiyyatının real sektorlarında - bu gün xüsusi diqqət yetirilən informasiya texnologiyaları və turizm sahələrində innovasiya elementlərinin tətbiqinə ciddi təsir göstərəcək.

Artıq qeyd olunduğu kimi, turizmə təsir göstərən amillər arasında təbii-coğrafi amillər - torpaq, su, relyef, flora və fauna və s. kimi göstəricilər vardır. İctimai amillər qrupu isə bir qədər mürəkkəb xarakter daşıyır. Onları adətən demografik, etnik, iqtisadi, sosial, psixoloji sahələrə bölürlər. Bu sahələrin hər biri daha mürəkkəb xarakter daşıyır. Məsələn, iqtisadi amillər sırasında xalq təsərrüfatının strukturunda ərazi fərqlərini, məşğulluq səviyyəsini, nominal və real əmək haqqını, istehlak səviyyəsini, mənzil şəraitini və s. göstərmək olar. Bu nöqtəyi-nəzərdən Azərbaycanda turizmin inkişafına müsbət təsir göstərən amillər sırasında məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsinin, xidmət sahələrində, məsələn, ticarətdə yüksək ixtisaslı peşələrin, ümumiyyətlə, zehni əmək fəaliyyəti ilə bağlı sahələrin payının artılmasının zəruriliyini göstərmək olar. Demografik amillər sırasında əhalinin yaş və cins strukturunda fərqlərini, təkrar istehsal göstəricilərini, əhalinin təhsil səviyyəsini və s. qeyd etmək olar.

Təbiətin mühafizəsinin təmin olunması şərtlə turizmin, istirahətin düzgün təşkil olunması əhalinin güzəranını yaxşılaşdırır, mədəni səviyyəsini artırır, işsizliyi qismən aradan qaldırır, regionlararası integrasiya proseslərinin daha səmərəli şəkildə getməsinə imkan yaradır. "Regionların inkişafı üzrə Dövlət proqramı"na uyğun olaraq, ölkədə turizm və idman sahələri gətdikcə inkişaf etdirilir. Bu prosesin uğurlu gedişinə nümunə kimi əlverişli coğrafi mövqeyi, gözəl təbiəti olan Masallı rayonunu və eləcə də şimal zonasında yerləşən bir sıra rayonları göstərmək olardı. Qeyd edək ki, dövlət tərəfindən görülmə işlərin nəticəsidir ki, dünya iqtisadi böhranına baxmayaraq, 2009-cu ildə Azərbaycana turist axını artıb.

Turizm biznesində mövcud vəziyyəti daha da yaxşılaşdırmaq üçün bir sıra ciddi tədbirlərin həyata keçirilməsini vacibdir:

- Yeni iş yerlərinin yaradılması və bunun üçün Azərbaycanın aparıcı sənaye sahələrində yenidənqurma işlərinin aparılması;
- Turizm sahəsində işləyə biləcək peşəkar kadrların hazırlanması sisteminin formalaşdırılması işinin təşkili;
- Turizm sahəsinə işçi qüvvə cəlb edilərkən xüsusi diqqət sosial cəhətdən müdafiəsi zəif olan təbəqələrə – qadınlara, əlillərə, peşə məktəblərinin məzunlarına, ordudan tərxis olunanlara yetirilməlidir;
- Turizmdə xüsusi olaraq iqtisadiyyatın özəl sahəsi inkişaf etdirilməlidir, infrastruktur, yardımçı təsərrüfatlar yaradılmalı, biznesin təşkilində əngəllər aradan qaldırılmalıdır. İqtisadiyyatın inkişafı, əhalinin

sosial-iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi çox vacibdir.

Beləliklə, Azərbaycanda turizmin inkişaf etdirilməsi iqtisadiyyatın neft sektorundan asılılığının qarşısını almaq, eləcə də bazar iqtisadiyyatı şəraitində istehlakçı tələbatından irəli gəlir. Burada səmərəli dövlət sosial siyasəti formalaşmalıdır ki, nəticədə əhalinin həyat səviyyəsi daha da artsın. Qabaqcıl təsərrüfat formalarına, istehlak sahələrinə müraciət etməklə kiçik və orta sahibkarlığa real kömək göstərilməlidir. Turizm sahəsində işçi kadrlar yeni əsaslarla, yeni keyfiyyətlərlə hazırlanmalıdır. Respublikada özəl kapitalın iqtisadiyyatın tarazlaşdırılmış inkişafında marağı getdikcə artır ki, bu məsələnin tənzimlənməsi də düzgün dövlət sosial siyasətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədardır.

Açar sözlər: turizm, qeyri-neft sektoru, turizm fəaliyyəti, turizm biznesi, daxili turizm, turizm bazarı, sosial siyasət.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. <https://tourism.interfax.ru/ru/news/articles/46295/>
2. <http://tezadlar.az>
3. <http://www.interfax.az>
4. www.palitra.net.az
5. www.modern.az
6. <http://www.diaholding.com>
7. <http://www.bakubookfair.com/images/pdf/1377259246qanunlar%20toplusu%201%20cild.pdf>

Рафаиль Гасанов

ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Резюме

Туризм - очень эффективный феномен экономического и социального развития общества. В настоящее время приоритетными видами туризма в Азербайджане являются - культурный, рекреационный, медицинский, охотничий, экологический и сельский туризм. Кроме того, одним из вопросов, рассматриваемых правительством, является увеличение туристического сезона.

Правительство выбрало туризм в качестве одного из приоритетных направлений в ненефтяном секторе. Азербайджан может заработать немалый доход, развивая туризм в регионах.

Ключевые слова: туризм, ненефтяной сектор, туристическая деятельность, туристический бизнес, внутренний туризм, туристический рынок, социальная политика.

Rafail Qasanov

PROSPECTS AND PROBLEMS OF TOURISM DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN REPUBLIC

Summary

Tourism is a very effective phenomenon of the economic and social development of society. Currently, the priority types of tourism in Azerbaijan are cultural, recreational, medical, hunting, ecological and rural tourism. In addition, one of the problems posed by the government is the increase in the tourist season.

Moreover, one of the issues considered by the government is to increase tourist season.

Keywords: tourism, non-oil sector, tourism activities, tourist business, domestic tourism, tourist market, social policy.